

cum magna limitatione illum interpretetur, scilicet, quod dæmon victus in aliqua tentatione non sinitur amplius tentare eandem personam in eodem genere vitii; at hoc modo non minueretur exercitus dæmonum, ut Origenes voluit.

4. *In prædicto sensu impugnatur Origenes, ex Scripturis.* — Dico ergo, in illo sensu non esse verisimilem sententiam Origenis, tum quia constat ex Scripturis, dæmonem semel, ac sæpius victum permanere adhuc in hoc aere ad tentandum. Id patet de Satana, qui Christum tentavit, et creditur fuisse Lucifer, quia non solum post primam et secundam Christi Domini victoriam persistit tentando illum, sed etiam postea in tempore passionis ejus, mortem ejus impedire tandem procuravit: et, ut ex locis citatis Apocal. constat, in tempore Antichristi gravissime Ecclesiam vexabit. Dæmon etiam, qui Job tentavit, etiamsi sæpius victus fuerit, non fuit in infernum detrusus, nec cum fundamento id affirmari potest: eademque ratio est de aliis; unde Matth. 12, dæmon victus dicebat: *Revertar in domum meam, unde exivi*, et Gregorius, lib. 3, Moral., cap. 8: *Antiquus hostis, quo valentius vincitur, eo adhuc ad insidias ardentius instigatur.* Ambrosius, lib. 4, in Lucam, de Diabolo, qui victus a Christo, recessit ab illo, ait: *Postea non tentaturus, sed aperte pugnaturus advenit.* Non ergo recessit usque id infernum, et licet aliquando recedere videatur, nam *instare formidat, quia refugit frequentius triumphari*, ut ibidem dicit Ambrosius, nihilominus semper ibidem perseverat, occasionem vincendi quærens.

5. *Impugnatur etiam ratione.* — Denique nulla est causa fingendi talem mutationem, et quasi punitionem dæmonis victi, ut quia desidiose forte tentavit, ideo detrudatur in infernum; nam vel hanc pœnam Deus imponit, et hoc improbable est, quia Deus non punit nisi peccantem contra ipsum, dæmon autem non peccat contra Deum in eo, quod remisse tentat, sed potius in eo quo tentat. Vel princeps dæmonum illam pœnam imponeret, et hoc etiam est ridiculum, tum quia non tantam habet potestatem: nam definire tempora reclusionis inferni, aut permissionis existendi in aere, solius Dei est, non Diaboli; tum etiam, quia diminuendo exercitium suum contra seipsum ageret diabolus, eo vel maxime, quia non vincuntur dæmones a sanctis propter negligentiam suam, sed propter gratiam Dei dantis fortitudinem victoribus suis: ergo propter hanc causam nulli dæmones recluduntur in infer-

num, usque ad diem Judicii. Alia vero illius reclusionis causa cogitari posset, si verum esset, unumquemque dæmonum solum ad unum hominem tentandum deputari, et finito suo munere in infernum redire, ut ibi perpetuo maneat; sed hoc fundamentum probabile non est, ut infra dicemus; et ideo simpliciter verum est, reclusionem dæmonum in infernum usque ad iudicium differri. Vide D. Thomam, 1 p., quæst. 114, art. 5, et Alensem supra.

6. *Tertium dubium an prædicta dæmonum vagandi libertas duret etiam in lege gratiæ.* — Consultitur etiam hac de re auctor in *Defensione fidei*, lib. 5, cap. 18. — Ultimo vero interrogari potest, an etiam nunc post Christi redemptionem, et in totò hoc tempore legis gratiæ libere versentur dæmones in hoc aere, saltem usque ad tempora Antichristi, et ratio dubitandi sumitur ex Apoc. 20, ubi, *Angelus de cælo missus apprehendit Draconem, serpentem antiquum, qui est Diabolus et Satanas, et ligavit illum per annos mille, et misit eum in abyssum, ut non seducat amplius gentes, donec consummentur mille anni, et post hæc oportebit illum solvi modico tempore.* In quo loco suppono, per mille annos non significari definitum tempus, sed totum tempus legis gratiæ, usque ad tempora Antichristi: ut est communis sensus Patrum et Ecclesiæ contra Millenarios. Deinde, sub Dracone videtur comprehendi totus exercitus malorum Angelorum ejus, quia alias non esset potentia ejus satis ligata ad finem ibi intentum, et ita de *Diabolo* simpliciter, id est, de tota potentia dæmonum videtur locum illum interpretari Augustinus, lib. 20, de Civ., c. 7 et 8, et clarius Prosper, in dimid. Temp., cap. 4. Ergo juxta illam Prophetiam nunc dæmones omnes sunt in inferno, et non in hoc aere caliginoso.

7. *Resolutio affirmativa et certa.* — Respondeo, certissimum esse, etiam nunc dæmonum multitudinem in hoc aere versari; nam post Christi redemptionem loquitur Paulus, cum dæmones vocat, *spiritualia nequitia in caelestibus*, et nunc etiam dæmones vexant homines, etiam fideles, et ideo ab Ecclesia obsessi exorcizantur, et Christus inter signa suorum discipulorum posuit, *dæmonia ejicient*, Marc. ult. Denique res clarior est, quam ut probatione indigeat. Si ergo in loco illo Apocalypseos admittatur expositio, ut sub Diabolo Angeli ejus comprehendantur, consequenter dicendum est, dæmonem non dici ligari quoad detentionem personæ in certo loco, sed quoad usum potestatis tentandi homines, ut Augus-

tinus exponit: non quod omnino non sinantur homines tentare, aut vexare, contrarium enim constat (ut dixi), sed quia non permittuntur tentare quantum possunt et cupiunt, nec quantum ante Adventum Christi solebant. Maximeque ligati sunt hoc modo respectu Christianorum et membrorum Ecclesiæ Christi, et præsertim prædestinatorum, ut vult Augustinus; qui consequenter per *abyssum* non intelligit gehennam, sed corda fidelium respectu quorum non est ligatus Diabolus, sed libere eos tentare et seducere permittitur, et ita facile expeditur objectio.

8. Verumtamen licet credendum sit, potentiam dæmonum fuisse per Christi redemptionem alligatam, juxta illud Matth. 12: *Nemo intrat in domum foris, ut vasa domus ejus diripiat, nisi prius alligaverit fortem, etc.* nihilominus non videtur in illo Apocalypsis loco de hujusmodi potestatis coarctatione sermo esse: tum quia illo modo multum receditur a proprietate verborum sine necessitate, ideoque magis videtur mystica expositio, quam litteralis; tum etiam quia illo modo, non solum videtur ligata potestas dæmonum respectu prædestinatorum post Christi adventum, sed etiam antea, propter CHRISTI merita prævisa; nunquam enim permissus est dæmon ita electos tentare, ut usque ad exitum ex hac vita illos vinceret: extra hunc vero articulum etiam nunc illos tentare, et sæpè vincere permittitur: nec solum ligata est ejus potestas respectu Ecclesiæ Christi et membrorum ejus, sed etiam respectu infidelium, non quidem æqualiter, sed quantum conveniens fuit, ut infideles ad Ecclesiam trahi, et a potestate dæmonum erigi possent: sic enim ad litteram verificatur sententia Christi, prius debuisse ligari fortem, ut possent vasa ejus ab eo diripi.

9. Probabilius ergo videtur ibi esse sermonem de solo Lucifero dæmoniorum principe, ut indicant verba, *Draconis, serpentis antiqui, Satanae et Diaboli*, per antonomasiam sic appellati, juxta illud Matth. 25: *Qui paratus est Diabolo, et Angelis ejus.* De solo autem Lucifero probabilissimum est ligatum esse per Christi imperium per realem detentionem ejus in *abyssu*, id est, in inferno corporeo et locali: in hoc enim sensu utitur sæpè Joannes voce illa in eodem libro, præsertim c. 9 et 11, et verba antecedentia et sequentia ejusdem loci satis id declarant; nam Angelus missus ad ligandum Draconem habere dicitur clavem abyssi: quod si intelligatur de aliquo Angelo ministro Christi, non potest de illo dici, quod habuerit corda

hominum pravorum in manu sua: si vero Christus ipse nomine Angeli ibi significetur, non potest illi attribui, quod dæmones in cordibus hominum alligaverit, et ad hoc, *habuisse catenam in manu sua*, ut ibi subditur; nam licet nomen *catenæ* per metaphoram usurpetur, non recte accommodatur ad corda hominum, nec per ullam metaphoram congrue dici potest Christus, alligasse catena, imo etiam coactione, et præcepto malos Angelos ad corda hominum infidelium: quod tamen optime dicitur de locali incarnatione; unde post illa verba subjungitur: *Cum consummati fuerint mille anni, solvetur Satanas de carcere suo, et exiet*, quod dure, et vix de cordibus hominum intelligi potest: proprie autem et facile de carcere loci infernalis.

10. *Reclusum nunc esse Luciferum probabile.* — Valde ergo probabile est ibi nunc esse clausum, et signatum Luciferum, et non esse permittendum inde exire usque ad ultima tempora tribulationis Antichristi; quod aliqui putant specialiter factum esse in congruentem pœnam, quia Christum per seipsum tentare, et usque ad mortem persequi ausus est. Melius autem dicitur factum esse in bonum electorum et Ecclesiæ, juxta secreta consilia divinæ providentiæ; ita docuit et exposuit Gregorius, libr. 4 Moral., cap. 13, alias 12, ut notavit, et docte confirmavit Ribera referens alios Apoc. 20, et sequitur ibi Viegas, Comment. 4, sect. 2, adduntque in confirmationem verba citata ex Matth. 12, et illa Joann. 12: *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.* Quæ quidem loca non cogunt, alias enim habent expositiones: valde tamen consonant, et per dictam Gregorii sententiam et expositionem, optime ipsorum intelligentia completur, et sic etiam cessat objectio facta, quia quamvis Lucifer ligatus sit in inferno, ministri ejus permittuntur egredi, et in hoc aere caliginoso versari ad exercitium hominum, juxta mensuram, et modum in hoc tempore propter Christi merita jam consummata speciali Dei providentia, et gratiam præscriptum.

CAPUT XVIII.

UTRUM DAMNATORUM ANGELORUM MUNUS, ET VELUTI PROPRIUM MINISTERIUM SIT HOMINES TENTARE, SEU AD PECCANDUM INDUCERE.

1. *Ex resolutione capituli præcedentis de vagatione dæmonum in hoc mundo concluditur ali-quod eorum ministerium in eo.*—Hæc est libri

hujus pars posterior, et totius tractatus de Angelis, ultima, quam D. Thomas, 1 part., q. 114, de impugnatione dæmonum inscripsit. Eamque in hujus libri initio distinximus et promissimus, optimeque in hunc locum cadit; quoniam in doctrina superioris capitis fundamentum habet; nam si omnes dæmones ita essent in infernum detrusi, ut inde egredi non permitterentur, nulla ministeria, nullæve actiones externæ cum fundamento in eis cogitari aut distingui possent; quia omnino jam essent in termino, neque aliquid de via participarent, vel secundum se, vel per se respectum ad viatores homines, cum quibus nullum commercium haberent, et consequenter nulla ministeria circa homines viatores, nec etiam inter se, vel circa damnatas animas exercere possent. Non quidem circa viatores, quia non versarentur inter illos, ut ex hypothesi supponitur. Nec circa damnatos, qui nec illos tentant; cum ipsi ratione status non sint in malo obstinari, neque illos proprie puniunt: quia circa pœnam ignis nullum peculiare ministerium possunt Angeli damnati habere, ut in præcedenti capite obiter notavimus; sicut ergo animabus damnatis inter se nullum peculiare ministerium, vel actiones tribuere possumus; ita nec dæmonibus tribuerentur, si æque essent infernali loco alligati; unde post diem Judicii, postquam omnes Angeli, et homines reprobi in inferno clausi fuerint, nulla ministeria, vel peculiare actiones illis inter se habebunt, quia nec necessitas, nec materia talium actionum ibi reperitur. Ob similem enim rationem etiam in sanctis Angelis post diem Judicii ministeria cessabunt, et nunc etiam, qui ad nos non descendunt, proprie, ac per se non ministrant. Si quæ igitur sunt in dæmonibus ministeria, vel actiones externæ, supponunt existentiam eorum in hoc mundo habitabili ab hominibus viatoribus, seu potestatem ad illum veniendi; atque ita illa duo, scilicet, præsentia in hoc aere, et externa actio secundum diversa genera causarum, sunt sibi invicem causæ finalis Angeli mali in hoc aere adesse permittuntur propter aliquam operationem; in genere vero causæ efficientis talis præsentia ad operationem supponitur, tanquam conditio ad illam necessaria: ergo ex resolutione tradita in capite præcedenti, recte concludimus ac supponimus, dæmones ad aliquam externam actionem, et quasi administrationem, usque ad diem Judicii esse destinatos.

2. *Tam bonorum quam malorum Angelo-*

rum ministeria suo modo cadunt sub divinam providentiam. — Secundo supponendum est, omnia ministeria Angelorum tam bonorum, quam malorum divinæ providentiæ subordinata esse; nihil enim in hoc mundo fieri potest, quod divinæ providentiæ non subsit. Si quæ igitur sunt dæmonum ministeria, sub divina providentia aliquo modo cadunt. Ut autem declarem qualia sint, et quo modo a Deo proveniant, duas partes divinæ providentiæ distinguere possumus: una pertinet ad regimen universi, in his, quæ ad bonum ejus ordinantur, vel generaliter ad ejus conservacionem et specierum perpetuitatem, per continuam individuorum successionem ac propagationem: vel specialiter ad bonum hominum, vel naturale, vel morale, vel spirituale. Alia pars divinæ providentiæ pertinet ad mala, quæ in mundo fiunt, vel permittendo, vel etiam efficiendo, aut procurando illa.

3. *Ad quam partem divinæ providentiæ malorum Angelorum ministeria pertineant et ad quam non pertineant.* — Dicimus ergo, ministeria malorum Angelorum non pertinere ad priorem partem providentiæ Dei. Hoc supra etiam dictum est tractando de custodia, et de ministeriis sanctorum Angelorum; et sumitur ex D. Thoma, 1 p., a quæst. 100, usque ad 114, nam in illis quatuor quæstionibus, omnia ministeria, quæ ad promovendum bonum universi pertinent, solis sanctis Angelis tribuit; postea vero in q. 114, solam impugnationem hominum, quæ ad malum ordinatur, per malos Angelos fieri dicit. Hanc etiam veritatem tradidit nobis Augustinus, lib. 3, de lib. Arbit. c. 41, cum enim dixisset, illi angelicæ naturæ, quæ nunquam peccavit, datam esse potentiam omnia continendi in officio proprio, quod rerum ordini deesse non possit, addit: *Neque ideo in bona voluntate permanet, quia hoc accepit officium; sed ideo accepit, quia ab illo, qui dedit permansura prævisa est,* etc.; et postea dicit, cum illis Angelis, quos peccatores esse prævidit, partem hujus providentiæ non communicasse; unde Tertullianus, in Apolog., cap. 22, optime de malis Angelis dixit: *Auctores quidem sunt plane malorum nonnunquam, bonorum tamen nunquam.* Ratio autem est, quia divina providentia non tantum fortiter, sed etiam sapienter et suaviter omnia disposuit; non erat autem decens, nec divinæ sapientiæ consentaneum, hanc partem sui regiminis prævis Angelis et hostibus suis committere. Ac deinde cum hæc providentia ad bonum hominum ordinetur, nimis violentum fuisset, exe-

cutionem ejus aliqua ex parte dæmonibus tradere, qui omne hominum bonum summo affectu destruere procurant. Superest ergo, ut quæ sunt paucorum Angelorum ministeria, omnia ad malum, scilicet culpæ et pœnæ, et de utroque dicendum est: de priori in hoc, et sequenti capite, de posteriori vero in altero subsequente.

4. *Assertio prima proprium dæmonum ministerium seu occupatio est tentare homines.* — Primo ergo dicimus, proprium ac præcipuum malorum Angelorum ministerium, seu occupationem esse, homines ad peccandum inducere, seu tentare. Hoc manifestum est in fide: quia passim in Scriptura legitur; nam statim in principio generis humani, serpens antiquus, qui est Diabolus, seu Satanas sub figura serpentis primos homines tentavit, et ad peccatum induxit, ut habetur Gen. 3, et explicuit Christus Joannis 8: *Ille homicida erat ab initio,* et Paulus 2, Cor. 11, dicens: *Timeo ne sicut serpens seduxit Evam,* etc., significans, illam tentationem fuisse initium, et quasi exemplar reliquarum; est etiam insignis tentatio Job, quæ, et diuturna, et gravissima fuit. Multo vero insignior tentatio Christi propter singularem tanti Domini excellentiam, majoremque Dæmonis audaciam ac temeritatem, ut ex Matth. 4, constat: ubi per antonomasiam, dæmon appellatur *tentator*: *Accedens tentator,* etc., et 1, Thessal. 3, dicitur, *is qui tentat*; et frequenter hominum tentationes dicuntur esse a dæmone, talis enim fuit cogitatio Judæ de vendendo Christo, de qua dicitur Joann. 13, *cum Diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Judas*; ac denique 1, Pet. 5, generaliter dicitur, *adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit querens, quem devoret,* et Paulus, ad Eph. 6, monet nos de colluctatione ardua, quam cum malis Angelis habemus, quæ *prælium magnum* dicitur Apoc. 12, ubi Lucifer dicitur, *ille Draco magnus, serpens antiquus, qui vocatur Diabolus et Satanas, qui seducit universum orbem,* utique vel per seipsum, vel per satellites suos. Qui ibidem dicuntur *Angeli ejus,* qui cum eo missi sunt in terram, et mittendi tandem sunt in infernum, ut Christus docuit, Matth. 25.

5. Hanc etiam veritatem omnes Patres ita frequenter tradiderunt, ut eos referre supervacaneum sit: pauca vero aliquorum verba, et rationes indicare, non erit infructuosum. Ignatius ergo, epistol. 9, ad Smyrnenses, vocat hæreticos, *Posteros et nepotes spiritus illius, omnis mali primi inventoris, qui Adam fecit Deo*

aversari per scæminam, Abel per Caim occidit, qui Job oppugnavit, qui plebem Judaicam concitavit adversus Dominum; qui nunc vim, et efficaciam exercit in filios inobedientiæ. Cyrillus Hierosolymitanus, Catech. 2, et latius in 6, ubi inter alia dicit: *Vere hostes sunt hominum dæmones, turpiter illis abutuntur, et absque misericordia.* Chrysostomus, hom. 31, in Genes., *Mala, inquit, bestia est Diabolus, et multiplices machinationes struit,* et Damascenus, lib. 2, cap. 4: *Nullum vitium, nullum impiorum affectuum genus est, quod non ab ipsis excogitatum sit,* Tertullianus, in Apo'og., c. 22: *Operatio, ait, dæmonum est hominum eversio,* Irenæus, lib. 4, cap. 23 et 24, inter alia dicit: *Diabolus nunquam quietus est, nec gentes vult in tranquillo agere, tantum potest seducere, et traducere mentes hominum ad transgressionem mandatorum Dei.* Ubi etiam duas rationes adducit ex parte dæmonis, ob quas homines persequitur. Una est, *quia invidit homini, altera, ut gloriam regis sibi vindicet apud ignorantem.*

6. Et prior quidem ratio communiter a Patribus dicitur. Clemens Alexandrinus, lib. 2, Stromat., Eusebius, l. 4, de Demonstrat., c. 9, Antonius apud Athanasium in ejus vita, et in epist. 2, et est Augustini, lib. contra Priscill., ad Oros., cap. 5: *Non ob aliud, ait, nisi stimulis incidentiæ agitur, nostra itinera, quibus in Deum tendimus, perturbare conatur.* Idem sentit, lib. 8, de Civitat., cap. 21, et optime Leo papa, serm. 4, de Collectis, et alii passim. Secundam item rationem prosequitur Eusebius, lib. 3, de Demonstrat., cap. 5, et illam attigit Augustinus, lib. 9, de Civitat., cap. 33. Tertiam addit Basilius, homilia *Quod Deus non sit auctor malorum,* videlicet, odii in Deum, nam inde etiam homines odio prosequitur, quia Dei opus, et imaginem insectatur. Quam rationem exaggerat optime Cyrillus, lib. 4 et 6, contra Julian. Eandem simul cum prima indicat Theodoretus, lib. 3, de Grec. affect., dicens: *Malos Angelos rabie quadam contra humanum genus incitat, s. quod ad imaginem Dei factum videbat, atrox bellum adversus hominem accepisse.* Similiaque habet Nazianzenus, Orat. 39, in sancta lumina. Additque notabiliter Chrysostomus, hom. 4, de Lazaro, quod *Diabolus circumcursat, cupiens obsistere nostre salutis, non solum ipse nihil lucris hinc reportans, verumetiam suo studio gravissima detrimenta sibi concilians.* Tanto nobis nocendi ardet desiderio, adeoque vasanus est, *ut frequenter,* ait, *et illa tentet quæ nequaquam fieri possunt, nec illos solum adoriatur, quos*

omnino confidit se supplantaturum, dejecturumque, verumetiam eos, quos probabile est artibus ipsius fore superiores. Addit vero eleganter Ambrosius, epist. 84, alias 3, ad Demetriadem: *Cum Diabolus innumeris nocendi artibus humanum genus nitatur evertere, etc., plus utitur de virtute stantium, quam læletur de fragilitate labentium.* Illas autem dæmonum artes consequenter ibi recenset et aperit; et late Cassianus, collat. 7, ubi præcipue cap. 21, et collat. 8, cap. 13, videndus est.

7. *Potestas tentandi a Deo est concessa dæmoni.* — At enim licet ex dictis satis ostendatur causa, unde inest dæmoni voluntas inducendi homines ad malum, ratio reddenda est, ob quam data est illi talis potestas; non enim possunt illam a se habere; nam, teste Paulo, Rom. 13, *non est potestas, nisi a Deo*, quamvis enim Apostolus ibi loquatur de potestate hominibus data, universaliter etiam intelligendum est de omni potestate data Angelis: unde Augustinus, Ps 100, in fine, *Diabolus nulli nocet, nisi acceperit potestatem a Deo*, et Ps. 61, vers. ult. *Diabolo, inquit, potestas quædam est, plerumque tamen vult nocere, et non potest, quia potestas ista sub potestate est. Nam si tantum posset nocere Diabolus quantum vult, non aliquis justorum remaneret, etc.*; idemque habet Cyprianus in expositione orationis Dominicæ, cujus verba infra referam, et similiter Bernardus, libro de modo bene vivendi ad sororem, cap. 67: *Quamvis Diabolus, ait, semper cupiat tentare servos Dei, tamen si a Deo potestatem non accipit, non potest implere quod querit.* Damascenus, l. 2, c. 4, de Dæmonibus, ait: *nullam adversus quemquam vim, ac potestatem habent, nisi ea ipsis Dei consilio, ac dispensatione concedatur.* Videtur autem alienum a divina bonitate, quod dæmonibus ad inducendum homines ad malum potestatem concesserit, quia dando hanc potestatem videtur Deus auctor, seu particeps ejusdem officii fieri.

8. *Predicta potestas physica est, seu ad malum materiale.* — Respondetur, duplicem esse distinguendam potestatem in præsentem, unam physicam, alteram quasi moralem appellare possumus, sicut etiam in ipsa actione tentandi, seducendi, aut inducendi homines ad malum distingui potest entitas physica a morali deformitate: ut ex materia de peccatis suppono. Potestas ergo physica ad illas materiales actiones exercendas per quas dæmon hominem tentat naturalis est dæmoni; unde a Deo tanquam ab auctore naturæ illa habet; quia non aliter tentat, nisi immittendo pravas cogitatio-

nes, vel interius phantasmata immutando, vel exterius objecta sensibilia incitantia ad malum offerendo, vel etiam aliquando exterius sub diversis figuris apparendo et loquendo: ut late Cassianus, collat. 7, a cap. 9, usque ad 16, declarat, et a nobis in lib. 4, declaratum est, quam potestatem naturalem ad hoc dæmones habeant: nec existimandum est aliquam majorem a Deo recepisse, ut efficacius homines instigare possent. Hoc enim probat optime ratio facta, quod id foret a bonitate divina alienum; et præterea cum supernaturaliter id fieri deberet, non solum impie, sed etiam stulte sine fundamento assereretur.

9. *Exponitur Anselmus qui proxime dictis repugnare videtur.* — Neque obstat, quod Anselmus, Matt. 13, scripserit, eos, qui dicunt cogitationes a Diabolo immitti, et non a propria voluntate nasci, arguendos esse verbis Christi dicentis: *De corde exeunt cogitationes malæ*; unde adjungit Anselmus: *Diabolus enim adiutor, et incentor malarum cogitationum esse potest, non auctor.* Hoc, inquam, non obstat, quia Anselmi dictum de cogitationibus in se spectatis, et præcipue usque ad consensum consummatis intelligendum est. De illis enim loquitur Christus, Matth. 13, tractat enim de cogitationibus, quæ coinquinant hominem; unde post illa verba: *De corde enim exeunt cogitationes malæ, subjungit, homicidia, adulteria, etc., et concludit, hæc sunt quæ coinquinant hominem, et de eisdem verum est, quod Anselmus addit: quia nec interiora, nisi per quosdam habitus, et gestus exteriores novit, utique dæmon, ut si pulchram mulierem nos crebro aspiciere viderit, cor hominis jaculo vulneratum intelligit.* Ubi aperte loquitur de voluntatis consensu, vel ad summum de cognitione intellectualis cogitationis in seipsa, ac per se; sic ergo solum negat dæmonem esse auctorem, id est, propriam ac per se causam talium actuum, non tamen negat esse causam excitantem et instigantem ad illos ex parte phantasie; imo in hoc sensu dæmonem, *incentorem* malarum cogitationum vocat, id est, incitorem, seu incitamentum illarum præbentem. Hæc ergo potestas, quam physicam appellamus, naturalis est dæmonis, ut in libro quarto declaravimus: unde post peccatum (juxta generalem regulam Dionysii et theologorum), integra in eo mansit.

10. *Potestas moralis ad tentandum positive, aut permissive dari potest.* — Postea autem moralis rursus subdistinguenda est, in positivam et privativam, seu negativam: positivam voco illam, per quam vel consilium, vel aliqua mo-

ralis facultas datur, vel obligatio imponitur, vel aliquid hujusmodi fit, ut dæmon ad utendum dicta physica potestate inclinatur, vel ordinatur; negativam autem voco illam, quæ relinquitur in voluntate libera, per hoc solum, quod non impeditur, sed finitur agere, quod alias potest absolute, etiamsi non possit licite; unde hic proprie dicitur Deus dare potestatem moralem, quando priori modo illam præbet, non autem quando tantum posteriori modo, sed tunc proprie dicitur permittere: et quodammodo dici potest dare saltem potestatem physicam per accidens, eo modo, quo removens prohibens, vel non impediens, cum possit, dici solet causa per accidens. Priori ergo modo non dat Deus potestatem moralem Angelo, quia hoc etiam repugnat bonitati ejus. Nec enim potest, vel approbare factum dæmonis tentantis hominem, vel simpliciter potest velle illud; nec ex intentione directa illius facti potuit velle, ut Angeli mali in hoc aere versarentur, quia hoc esset, velle malum culpæ, ut finem, et talem modum incarcerationis dæmonum, ut medium ad illam, quod divinæ bonitati repugnat; sequela quidem est clara, quia totum hoc ministerium malorum Angelorum, quo in tentandi hominibus versantur, vera culpa est, et peccatum, ut ex supradictis constat, etiamsi probabilius sit, illis ad novam pœnam non imputari, licet multi graves auctores etiam hoc secundum asserant, qui fortasse de accidentali pœna loquuntur.

11. *Quo sensu Patres aliqui dixerint, dæmonem nihil posse, nisi Deus concesserit.* — Posteriori igitur modo est hæc potestas dæmonum a Deo, scilicet, permissive tantum: et hæc est differentia constituenda inter custodiam bonorum Angelorum, et impugnationem malorum, quod custodia est per se ex intentione Dei, ideoque quidquid ad illam ordinatur, est ex positiva Dei providentia ordinante et procurante talem custodiam, et dante omnem potestatem, et facultatem ad illam necessariam, vel convenientem. Impugnatio vero dæmonum, quoad hanc partem solum est ex permissione divina; unde quamvis Deus reliquerit dæmonem in hoc aere, propter hominum exercitium, non tamen ideo putandum est, voluisse, ut dæmones tentarent homines, nam satis est, ut voluerit id permittere, vel ut noluerit illud impedire, vel denique ut voluerit, quod dæmones si vellent, possent id facere, non solum potestate physica remota, sed etiam proxima, quæ omnes conditiones necessarias ad agendum, si quis velit, requirit. In hoc ergo sensu

dixerunt Patres allegati, dæmones non habere vim, et potestatem in aliquem, nisi Deus illam concesserit, vel, ut Damascenus ait, *nisi ea ipsis Dei consilio, et dispensatione concedatur, utique permittendo: nam ipsa permissio, magno, et secreto Dei consilio fit, et denique vocatur dispensatio, et concessio Dei, non quia Deus dispenset, vel ita licentiam concedat, ut licite fiat, sed quia non impedit, sed permittit, et forte concedit, ut a dæmonibus impune fiat: unde Cyprianus supra exponendo verba illa, et ne nos inducas in tentationem, ait: Quæ in parte ostenditur, nihil contra nos adversarium posse, nisi Deus ante permiserit et quod in tentationibus nostris nihil malo liceat, nisi potestas inde trahatur, et ita procedunt optime exempla, quæ Damascenus adducit de Job, et de porcis illis, de quibus in Evangelio mentio fit. Quia nec Deus ordinavit dæmoni, ut tentaret Job, nec Christus jussit legioni dæmonum intrare in porcos, sed utrumque permisit.*

12. Atque ex eisdem exemplis confirmatur optime, et declaratur, quod Patres communiter dicunt, dæmonem in tentandis, et impugnandis hominibus, non plus posse, quam ei fuerit desuper, datum, seu concessum. Intellegitur enim de potestate proxima, quæ omnia requisita ad agendum includit, et de concessione permissiva, non ordinativa (ut sic dicam); et sic est veritas certissima, quia sine divina providentia præbente, seu offerente necessarium concursum, nihil potest agere creatura: ut autem Deus concursum suum offerat, vel non neget, saltem necessarium est, ut effectum fieri permittat, et in malis hoc sufficit, ut Deus non amplius præbet: quia nec ipsum decet, nec ad effectuum, ut fieri possit, amplius necessarium est, et ita explicuit illa loca Gregorius, lib. 4, Moral., capit. 4, alias 6, et cap. 6, alias 10. Unde concludit: *Satanæ voluntas semper iniqua est, sed nunquam potestas injusta, quia voluntatem habet, sed a Domino potestatem.* Quam sic statim declarat, *Quod enim ipse facere inique appetit, hoc Deus fieri, non nisi juste permittit.* Idem fere habet Bernardus, in dicto lib. de Modo bene viv., c. 67, nam, post verba supra citata, statim addit, *unde, et omnis voluntas Diaboli semper est injusta, sed tamen permittente Deo semper justa est potestas ejus;* et sic etiam verissime dicitur, potentiam dæmonis ad tentandum homines, non semper fuisse æqualem, etiamsi mala voluntas semper fuerit eadem, quia, nimirum, plus in uno tempore, quam in alio ei permissum est; et sic dicitur esse in lege gratiæ ligata potestas dæ-